

Kosztolányi Dezső

ORVOSOKRÓL ORVOSOKNAK*

Közzéteszi Urbán László

Hölgyeim és Uraim,
mindenekelőtt egy vallomással kezdem.

Még soha életemben nem éreztem magam ily biztonságban, mint ebben a pillanatban, hogy a dobogóra lépek. Körültekintek a teremben, s látom, hogy hallgatóim között sok orvos ül, a gyógyító tudomány megannyi jelessége. Megállapítom, hogy a világtörténelem folyamán egy betegre ennyi kitűnő orvos még alig esett. Keleti kényurak gyakran a vonaton, a hajón is magukkal viszik udvari orvosukat, abban a hiszemben, hogy *presente medico* semmi bajuk sem támadhat. Hallottam egy külföldi milliomos különőről. Az állandóan három orvossal járt-kelt, és három dominikánus atyával, hogy testi és lelki jóvoltára egyformán ügyeltessen, s mind az orvosok, mind a papok mellette legyenek, ha szüksége van rájuk, kíséretét pedig épp úgy elcipelte a kávéházba, színházba, a páholyába, mint az utcára, ahol egyszerűen fölrakta őket hatalmas fogatjára.

Micsoda azonban az ő biztonsága az enyémehez képest? Könnyűszerrel kiszámíthatom, hogy itt a fülemre, az orromra, a szívemre, a tudómré, sőt a lábam ujjára is hány orvos vigyáz, és egyszerre valóságos nagyzási hóbortja fog el az egészségnek. Egy agyvérzésre most azzal a fölényes mosollyal tekintek, mint máskor egy tyúkszemfájásra. Szemüvegemet, amelyet nemrég viselek és egyébként nyilvános szerepléseim alkalmával érthető hiúságomnál fogva még szégyellni szoktam, most megadással hordom orrom nyergén, hiszen tudom, hogy önök csak egy pillantást vetnek homlokomra, csontozatomra, mozdulataimra, és ezekből tüstént, biztosan látják koromat, kész a felmentő ítéletük, hogy az idő könyörtelen törvénye szerint távollátó lettem, mint akárki más. Az őszinteség és közvetlenség légköre vesz körül. Nem kell tartanom attól sem, hogy a szellemem bakugrásait esetleg félreértik és illetlennek ítélik. Soraikban nyilván vannak ideg- és elmeorvosok is, akik az okozatból kiássák az okot, rátapintanak mélyebben székelő komplexusaimra, fölfedezik véralkatom változhatatlan sajátosságait, és jóságosan beosztanak majd az ideg- vagy elmebetegek egyik vagy másik rekeszébe. Nagy megnyugvás ez szá- *[a szedésből itt egy sor kimaradt, kézirat híján ezt nem tudjuk pótolni]* zódve, hogy önök ezt a lázat is gyógyítani tudják. Mindent bevallhatok. Bevallhatom, hogy beszéd közben még gyakran kell innom, mert nemrégiben rádiummal kezeltek, és nyálmirigyeim működése még mindig nem kifogástalan. Bevallhatom azt is, hogy egy évvel ezelőtt még olyan állapotban voltam, hogy beszélni is csak ügyel-bajjal tudtam, s ha nem siet segítségemre baráti jóságával és tündöklő tudásával Ádám tanár, akkor most nem is igen szólhatnék innen. Mindenemmel önöknek tartozom. Nem kell nagyképűsködnöm és színészkednem. Önök előtt mi különben is csak a legkritkább esetben mutatkozunk így felöltözve. Mihelyt szobájukba lépünk, vetkőzödni kezdünk, bontjuk nyakkendőnket, kigomboljuk gallérunkat, ledobjuk ingünket, cipőnket is. A Röntgen-sugarak nem járnak úgy szöveteinket, mint az önök szeme a mi gyarlóságunkat.

* Előadta az író a Budapesti Orvosi Kaszinóban. Megjelent a *Therapia* című orvosi lap 1935. februári számában. – A szakirodalom nem tartja számon, kötetben nem jelent meg.

Önök ismerik a mi átkozott gépezetünket. Önök tudják, hogy a ruha és a szó mögött meztelenség van. Ennélfogva nemcsak leküzdöm zavaromat, hanem bizalomra is gerjedek. Mi baj érhet itt, ahol egy tüszentésemre a tudomány egész fegyvertára áll rendelkezésemre, az oltótú mindenkinék a keze ügyében van, s egy szervem fájdalomtalan eltávolítása semmi nagyobb akadályokba nem ütközik? Nem szaporítom tovább a szót, csak jelezni kívánom, hogy ebben a meghitt környezetben közérzetem kitűnő.

Hogy milyen lesz az önök közérzete, az – sajnos – éntőlem függ. Mert ezúttal én vállalkozom arra, hogy végigkopogtassam és lemeztelenítsem az orvost. Az én tudományom az irodalom, a szavak tudománya. Ennek a módszere éppoly megdönthetetlenül természettudományos, mint az önöké. Előbb tehát – amint illik – a külső jelenséget veszem szemügyre, a szó idomát, a testet, és abból következtetek a lélekre, a szellemre. Mit jelent ez a szó: *orvos*? Ósmagyar szó ez, még az ázsiai pusztákból hoztuk magunkkal, és azóta megváltozott alakban, új tartalommal telítve él közöttünk. Már legrégebb nyelvemlékeinkben is megleljük írott nyomát. A betegekhez járó orvost, a kenőorvost és a lelki orvost az 1580-ból származó Tihanyi és Érsekújvári kódex egyaránt emlegeti. Némelyek szerint az orvos „r” betűje ugyanaz, amely az ír-ban, a gyógyító ír-ban is benne van. A nyelvünkkel rokon finn egyik nyelvjárásában az *arphas* szó varázslót, bűbájolót, ördögűzőt jelent. Kallós Zsigmond dr. most tízezer honfoglalási helység- és községnevről mutatja ki, hogy tövükben a mi ókori pogány vallásunknak, a samanizmusnak elemeit rejtegetik, és ezek között sok olyan akad, amely éppen a gyógyításra, a sámán papok csodatevő főmesterségére utal. Azok a helységek és községek, amelyek nevében az *ors* vagy *urs* szótagok fordulnak elő, mint például Orosháza, Orosd, Orsa, Orsók, valaha az előidőkben afféle pogány plébániák, káptalanok vagy püspökségek lehettek, ahol a testi és lelki nyavalyásokat az ősi vallás szertartása szerint varázslattal kezelték, ahogy ma is ezt teszik nyelvrokonaink, a még mindig pogány hiten élő cseremiszek. Ez a pogány államvallás Szent István előtt mindenre rányomta a maga bélyegét. Történetbúváraink már régebben kiderítették, hogy a pogány élet főgóca Pannonhalma körül volt, s épp ezért épült erre a várszerűen megerősített hegyre a kereszténység kezdetekor visszahatásként a pannonhalmi kolostor, hogy a pogány szellemet nyomban ott a helyszínen ellensúlyozza és leverje. Pannonhalmával szemben van Sokoró, amely sem több, sem kevesebb, mint a sok orvostudományok községe, s Bécs magyar neve sem jelent egyebet, mint: bő ors, vagyis egy vájákoló orvosi központot, egy pogány klinikát. Ha tehát ma az önök címtábláján az van, hogy orvos, az annyi, mint ha azt írják ki, hogy varázsló. Mi akkor az orvosnő? Az tündér.

Nem játék ez, hölgyeim és uraim, és egyáltalán nem szójáték, hanem tudományos bizonyosság. Kétkedhetnek levezetésében, de lelki tartalmában már nem kételkedhetnek. Mi sok ezer év múlva is varázslónak tartjuk az orvost, aki nekünk a csodát hozza, és egyesíti magában a tudós és a pap tulajdonságait. Orvosnak lenni hivatás, nem hivatal. Mi, akik nem vagyunk orvosok, és betegek vagyunk, vagy legjobb esetben is betegjelöltek – *patientes in spe* –, hinni akarunk benne. Nemrégiben történt, telefonoztam egyik orvosomnak, hogy szeretném fölkeresni. Alkalmazottja azt közölte, hogy nem fogadhat, mert meghűlt, ágyban fekvő beteg. Ettől – bevallom – kissé megdöbbentem. Tudtam, hogy az orvosok is alá vannak vetve a természet szeszélyeinek, akár mi, hogy ők is betegeskednek, de ilyesmit orrukra kötni azoknak, akik tőlük várják a segítséget, illetlenség vagy tapintatlanság. Ha azt hallom, hogy egy orvos meghalt, mindig olyasféle érzés fog el, mintha egy szentről, aki egész életében böjtölt, remetéskedett és imádkozott, azt a rágalmat terjesztenék, hogy elkárhozott. Miképp higgyünk így az

orvosban? Helyes volna legalább titokban tartani testi gyarlóságukat. Tetemüket orvul és csínján kellene kilopni ebből a világból, a nyilvánosság teljes kizárásával, amint előkelő gyógyintézetekben teszik az elhunytakkal. Mindenesetre megérdemelnék szegények, hogy életükben bizonyos mentességet élvezzenek azoktól a nyavalyáktól, amelyeknek tudósai és szakemberei – a fogorvosnak például sohase fájhasson a foga, és a sebész sohase zúzhasza össze magát –, szóval, hogy a szakmájuk előnyében részesülhessenek, mint a közlekedési vállalatok vezérigazgatói és részvényesei is „szabadjeggyel” utaznak azokon a járműveken, amelyeket ők igazgatnak és tartanak fenn.

Titokzatos kapcsolatban vagyunk orvosunkkal. Egy darabig csak egy név ő, egy kedves és becsült ismerős. Időnként eszünkbe jut, és el-eltűnődünk munkásságán, pályáján, sikerein. Mihelyt azonban megbetegszünk, és keze alá kerülünk, naponta körülbelül ötszáz ezerszer jut eszünkbe, reggel és este, délben, ha ebédelünk és éjszaka, ha fölriadunk álunkból, mert minden alkalom csak őt idézi, és immár nem külsőséges kép többé számunkra, mint a többi ember, hanem jelkép, s egészségre törő önzésünk, életösztönünk annyira megsokszorozta alakját, hogy talán sejtteinkben, vércsöppjeinkben is csak ezt lehetne megtalálni. Ez a kapcsolat szinte kisdedi, szinte vallásos. Sohase bocsátjuk meg neki, ha ezt a kisdedi, vallásos kapcsolatot megbolygatja. Nem szeretjük azt az orvost, aki elzárkózik tudása gögijébe, és latin szavaival, mint Molière orvosai, s nem hajlandó leereszkedni hozzánk és megmagyarázni nekünk betegségünk velejét. Nem szeretjük azt az orvost sem, aki nagy közvetlenségében mindent közöl velünk. Nem szeretjük azt az orvost, aki hideg, elvont, mint az elmélet. Nem szeretjük azt az orvost sem, aki olvadékonyan résztvevő, s olyan puha, mint Csehovnak, az önök halhatatlan kartársának, a mi halhatatlan kartársunknak egyik orvosalakja, aki, ha egy kisgyermek gyulladt garatjára tekintett, azonnal sírva fakadt, úgyhogy a beteg kisgyermek anyjának kellett őt biztatgatnia, hogy talán mégse lesz olyan komoly és halálos a baj, mint ő véli. Nem szeretjük, ha az orvos fölöttébb bizonyos, határozott és hajthatatlan, és azt sem, ha olyan ingatag, hogy úgy hagy ott bennünket, hogy tegyünk, amit akarunk. Nem szeretjük, ha az orvos könyörtelen tárgyilagosságában egyáltalán nem vigasztal bennünket, de azt még kevésbé szeretjük, ha túlon túl vigasztal, mert akkor gyanakodni kezdünk, és megakadályozza azt, hogy mi vigasztaljuk meg magunkat, ami tudvalévóleg a leghatásosabb módszer. Mit várunk eszerint az orvostól? A lehetetlent várjuk, a csodát. Azt várjuk, hogy varázsló legyen, a tudás, az emberiesség és tapintat varázslója.

Vallomással kezdtem, és vallomással végzem. Engem gyermekkoromtól kezdve végtelenen és babonásan érdekelt az önök tudománya, s mindmáig semmiben sem telt olyan kedvem, mint hogy belekontárkodjam. Olvasni a néhai Pallas Lexikon betegség-cikkein tanultam meg, s természetesen minden betegség tünetét rendre fölfedeztem magamon. Amit ezekről fél füllel hallottam, azonnal megjegyeztem. Minden úgy megtapadt emlékezetemben, hogy onnan többé nem lehetett kiirtani. A költők születési évszáma hamarosan kipárolgott fejemből, de meg most is tudom, mikor fedezte fel Koch a gümőkór kórokozóját, és mit művelt Pfeifer a kolerabacilussal. Később, mikor a bécsi egyetemen bölcsészetet tanultam, át-átszökdöstem az orvostanhallgatókhoz, fehér köpenybe öltöztem, végignézttem minden műtétet és boncolást. Mi csalogatott oda? Talán az, hogy a halál titkára voltam kíváncsi. Tudtam, hogy ezt nem ismerhetem meg, ennél fogva legalább a halál előszobájába kukucsáltam be. Kérem, ne vessenek meg ezért. Sokan vagyunk ilyenek. Az, amit önök tudnak, személyesen és közvetlenül miránk vonatkozik, s az önök tudománya oly érdekes, izgató, mint az írás, amely mindenkinek a közkinccse és prédája, a nagy művészeké éppúgy, mint azoké, akik csak egy

versikét faragnak, vagy egy szerelmes levelet írnak babájukhoz. Mindenesetre ezt a mesterséget tartom a legemberibbnek. Erkölcsünk ma meglehetősen ingatag alapon áll. De abban senki se kételkedik, hogy aki egy tüskét kihúzó szenvedő embertársa lábából, az helyesen és okosan cselekedett. Erről nem is lehet vita. Tudom, hogy mióta világ a világ, önöket állandóan gúnyolják és szapulják, s gúnyolni és szapulni fogják ezután is. Olvastam egy kínai verset a Krisztus előtt 2700. évből, amelyben egy azóta rég porrá vált költő azt írja, hogy az orvos a sírásó legbuzgóbb munkatársa és a halál legjelesebb társszerzője. A vád azóta se változott. Martialis és Bernard Shaw mindezt csak változtatja. Önöknek kell felfedezniük azt a szomorú valóságot, hogy halandók vagyunk. A pap közvetít az ember és az isten között, s örök életet ígér. Az orvos az ember és a halál között közvetít, reménytelen port véd olyan fölperessel szemben, aki legföljebb haladékat ad, de az alperest sohasem engedi ki körmei közül, az orvos olyan ellenféllel tárgyal, aki az ördögnél is konokabb diplomata, az orvos, a mi földi, mulandó életünket toldozgatja-foltozgatja. Ez a föladat, hölgyeim és uraim, talán szerényebb, mint a papé, de – úgy érzem – sokkal nehezebb.

• Száz éve született Ottlik Géza •

Grecsó Krisztián

AZ OTTLIK-CSAPDA

Szeredy Dani motyogott valamit az orra alá, ahogy álltunk a Lukács-fürdő tetőteraszán, a kőpárkánynak támaszkodva, s néztük a sok napozó civilt. Mindig nagyon halkán beszélt, de én azért mindig értettem, hogy mit mond. Ezt már mondta egyszer, amikor fölfelé jöttünk a rossz kis lépcsőkön. Feleltem is rá valamit, szuszogva. „Hm? Hm...” – ilyesmit. Félórával ezelőtt pedig lent, a medence szélén azt mondta, hogy kutya meleg van.

– Baromi – feleltem. Vagy talán: – Az a jó – már nem tudom pontosan, hogy mit. Akkor még nem gondoltam, hogy ennyi beszélőnivalója lesz ma, noha már rég nem találkoztunk. Azazhogy gondoltam. Mindegy: tény az, hogy rendesen válaszoltam neki.

*Csakugyan meleg volt ezen a júliusi napon, ezerkilencszázötvenhétben. Néztük az emberek szép pucér hasát, de leginkább a lányokét. Tömeges honfitársunk sütkérezett az uszoda három nagy napozóteraszán; a padok, fekvőágyak mind el voltak foglalva persze. Egy csöppet sem utáltam ezt a nagy tömeget most. Fürdőnadrágos öregek, fiatalok ingerültség nélkül, sőt túlzott udvariassággal vártak sorukra a zuhanyozóknál. Csupa jóakaratot éreztünk egymás iránt. Mintha szinte a szeretetünket akarnánk szégyenlősen álcázni ezzel a túlzott, nagyvilági udvariassággal. Ez az eleje, így kezdődik, én is ezzel kezdem, az *Elbeszélés nehézségei* fejezet, Szeredy az uszodában, 1957-ben az alcím, az ISKOLA A HATÁRON a nem al-, nekem a tizenharmadik kiadás van meg, EP utószavával, meg a díszdobozos életműkiadás, doboz nélkül, könyvet nem tartok dobozban.*